



Ajuntament de
Barcelona

ARXIU HISTÒRIC
DE LA CIUTAT
DE BARCELONA

JORNADES

**Resums de les
ponències**

19 i 20 de novembre
de 2014

Coordinadora:
Saida Palou

Destinació BCN

Història del turisme a la ciutat



PRESENTACIÓ

El fenomen del turisme ha adquirit una dimensió absolutament rellevant a la vida urbana de Barcelona. Actualment, constitueix una de les activitats amb major capacitat d'impacte econòmic i cultural a la ciutat, raó per la qual propicia estudis, debats i estats d'opinió múltiples. Malgrat la indiscutible rellevància del turisme barceloní, la seva perspectiva històrica ha estat més aviat desatesa per part de la historiografia local. Es compta, això sí, amb alguns estudis i autors que n'han analitzat diversos aspectes, i que en el seu conjunt han creat un cos de coneixement prou significatiu.

Amb la convocatòria d'aquestes jornades, l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona vol contribuir a l'ampliació i la consolidació d'aquest coneixement, oferint una panoràmica històrica de l'evolució del turisme a la ciutat a partir dels estudis i les reflexions de diferents especialistes en el passat i el present de Barcelona com a destinació turística.

Crear memòria històrica constitueix un acte important de reconeixement, permet assumir i reconstruir relats de la pròpia trajectòria, prendre consciència dels encerts, les continuïtats i les singularitats del camí que s'ha traçat.

La construcció turística de Barcelona s'inicia a principis del segle XX, fruit d'un plantejament polític, cultural, econòmic, social i urbanístic endegat per un reduït grup de la societat barcelonina. Amb la constitució de les primeres entitats de foment turístic, Barcelona se situava a l'avantguarda del turisme europeu; la capital catalana va ser capaç de posicionar-se com una de les ciutats de moda de l'època, creant marques de distinció molt singulars i una imatge basada en els valors del cosmopolitisme i la mediterraneïtat. El turisme, concebut com un element de prestigi, va ser el pretext d'importants canvis urbanístics al conjunt de la ciutat, i el cert és que es creà tot un discurs polític i social que el legitimà. Més endavant, després de la guerra civil, el rumb de la destinació Barcelona quedà sucumbit a les estratègies centralistes del govern d'Espanya i als interessos dels *tour* operadors estrangers, que convertiren Barcelona en una destinació de pas i desproveïda d'atractius. El carisma turístic de Barcelona es recuperà a partir dels anys vuitanta gràcies a la tenacitat dels agents locals que van treballar per projectar una nova imatge i oferta de la destinació.

La destinació Barcelona, la ciutat que avui tenim, no deixa de ser el resultat d'un conjunt de fets i d'històries plurals.

PROGRAMA

19.11.2014

- 09:00 h Recepció i lliurament de documentació
- 09:30 h Inauguració de les Jornades
- 10:00 h **CONFERÈNCIA INAUGURAL**
VISIONS DE BARCELONA
Jaume Fabre, doctor en Història Contemporània
- 10:45 h Pausa
- 11:15 h **VIATGERS, FORASTERS I TURISTES**
ABANS DEL TURISME, LA BARCELONA VISITADA EN EL SEGLE XIX. CANVIS CULTURALS, CANVIS URBANS I VISIONS DE LA CIUTAT
Eduard Riu-Barrera, Departament de Cultura. Generalitat de Catalunya
GUIES TURÍSTIQUES I URBANES DE LA CIUTAT, 1776-2004
Inés Nieto i Àngels Solà, Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona
LA CARTOGRAFIA TURÍSTICA DE BARCELONA I LA CONSTRUCCIÓ D'UN RELAT URBÀ (SEGLES XIX I XX)
Teresa Navas, Universitat Politècnica de Catalunya
- 13:00 h Debat
- 16:00 h **UN SEGLE DE POLÍTIQUES TURÍSTIQUES**
LA SOCIEDAD DE ATRACCIÓN DE FORASTEROS, 1908-1936
Albert Blasco, Escola Universitària del Maresme
IMATGE I CULTURA A LA CIUTAT TURÍSTICA DEL TOMBANT DELS SEGLES XIX I XX
Dolors Vidal-Casellas, Universitat de Girona
DELS IDEALS DE LA II REPÚBLICA ALS TÒPICS DEL FRANQUISME
Saida Palou, Universitat de Girona
POLÍTIQUES PÚBLIQUES DEL TURISME AL SEGLE XXI
Xavier Suñol, Ajuntament de Barcelona
- 18:30 h Debat

20.11.2014

- 09:00 h **L'OCI I L'ALLOTJAMENT**
ELS PRIMERS ESTABLIMENTS HOTELERS. DE LA FUNCIONALITAT A REFERENTS URBANS
Maribel Rosselló i Pamela Valdivia, Universitat Politècnica de Catalunya
- BARCELONA DE NIT I EL TURISME (1888-1936)**
Paco Villar, historiador
- L'ART I L'OCI AL CARRER A PRINCIPIS DEL SEGLE XX**
Teresa M. Sala, Universitat de Barcelona
- 10:45 h Debat
- 11:15 h Pausa
- 11:45 h **GRANS ESDEVENIMENTS I PAISATGES TURÍSTICS**
TURISME I PROMOCIÓ URBANA EN LA CONSTRUCCIÓ DEL BARRI GÒTIC
Agustín Cocola, Universitat de Cardiff
- LLUM, TURISME I PROJECCIÓ INTERNACIONAL DE L'EXPOSICIÓ DE 1929**
David Caralt, arquitecte
- EL SOMNI OLÍMPIC DE 1992**
Enric Truñó, exregidor de Turisme, Ajuntament de Barcelona
- 13:20 h Debat
- 16:30 h **TAULA RODONA**
IMATGE, MARCA I ESPAIS TURÍSTICS
Jordi Borja, Universitat de Barcelona
Patricia Gabancho, periodista i escriptora
Jaume Subirana, Universitat Oberta de Catalunya
Modera: **Saida Palou**
- 18:30 h Cloenda

RESUMS DE LES PONÈNCIES

VISIONS DE BARCELONA

Jaume Fabre, doctor en Història Contemporània

La promoció dels valors turístics de la ciutat, iniciada sobretot amb l'Exposició Universal del 1888 i consolidada amb la tasca de la *Sociedad de Atracción de Forasteros* a partir de la segona dècada del segle XX, tenia com a resposta bàsica, en els seus inicis, el consum intern. Publicacions com *Barcelona Atracción* i llibres d'exaltació de les belleses monumentals ens són avui molt útils als historiadors, però la seva eficàcia real per a l'atracció de visitants era molt limitada. La invenció del barri gòtic i l'Exposició Internacional del 1929 van ser aportacions en la mateixa línia, encara que les visites d'estrangers seguien essent escasses. Érem molt lluny encara de la creació de les grans operadors multinacionals de turisme.

L'Església catòlica tenia, i segueix tenint ara, un paper decisiu com agent d'atracció del turisme, en tant que administradora d'edificis monumentals de primer ordre, mentre que l'arquitectura modernista va ser mirada amb menyspreu fins pràcticament la fi del franquisme. Una situació tanmateix ben diferent de l'actual passió per Gaudí d'un turisme no sempre ben informat i quasi sempre molt teledirigit.

A la postguerra, la persecució neuròtica pel franquisme de tot allò que sonés a català va portar a alguns dels qui lluitaven per "recordar-nos el nom de cada cosa" a la creació d'un nou gènere literari, que anomenem barcelonisme, com a substitut del catalanisme. Un nou gènere que ultra l'intent desesperat de conservar alguns valors identitaris, va incloure en el seu programa la promoció dels atractius de la ciutat, bàsicament els monumentals i els folklòrics, destinada exclusivament al consum intern.

Hi ha un moment no sempre prou tingut en compte que va marcar un abans i un després en la imatge de Barcelona: el Congrés Eucarístic de 1952. Va significar la primera obertura important a grups massius de visitants, creant necessitats hoteleres fins aleshores ignorades, i una certa transformació de la ciutat heretada de la guerra civil. Va coincidir, a més, amb el pacte de les bases amb els Estats Units i els consegüents desembarcaments de centenars de mariners que omplien els carrers de la Barcelona més propera al port.

La promoció de la ciutat com a seu de "ferias y congresos", als anys seixanta, va posar en evidència, un cop més, la insuficiència de la infraestructura hotelera. Els Jocs Olímpics de 1992 van ser la cirereta final d'un pastís del que des d'aleshores alguns n'han anat tallant llesques mentre la majoria s'ho ha de mirar darrera l'aparador patint-ne els efectes colaterals. El 92 Barcelona va recuperar les platges, va posar en marxa una imparable construcció de nous hotels i va iniciar una positiva transformació urbanística que, curiosament, ha suposat molt poc per a la millora de la imatge turística de la ciutat, centrada encara en quatre tòpics.



Plànol de la ciutat amb edificis i esglésies destacats, pensat per guiar els peregrins durant el XXXV Congrés Eucarístic Internacional (1952).

ABANS DEL TURISME, LA BARCELONA VISITADA EN EL SEGLE XIX. CANVIS CULTURALS, CANVIS URBANS I VISIONS DE LA CIUTAT

Eduard Riu-Barrera, Arqueòleg i historiador. *Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya. Investigador adscrit al grup de recerca EMAC Romànic i Gòtic de la Universitat de Barcelona*

Barcelona no fou un destí estimat al llarg del segle XIX, com tampoc ho havia estat en els segles anteriors. Fora dels grans circuits continentals, fou etapa de periples peninsulars més amplis, cap a la capital del reialme o cap a les terres meridionals o insulars convertides en referent pel gust romàntic. Ciutat perifèrica i capital d'un país vençut en el segle anterior, sotmès a una dura militarització i sense poder polític propi, experimentava per contrast un fort dinamisme comercial i industrial, que en cap cas fou reclam per a les elits viatgeres, en tant que tampoc hi torbaven atractius culturals significats, presents o antics. La tradicional atenció pels discrets vestigis romans no va ser suplantada per la d'uns monuments medievals que només, excepcionalment, varen merèixer consideració especial. La falta de monumentalitat de la ciutat dels segles posteriors tampoc hi ajudava, així com l'absència de museus i altres establiments artístics d'anomenada. Només la seva rodalia posseïa un veritable atractiu a escala continental, com era i encara és el santuari de Montserrat. En el Vuitcents, a la celebritat religiosa del monestir va sumar-se la consideració paisatgística de la muntanya, com a resultat de la combinació de la sensibilitat romàntica amb l'atenció naturalística.

El gran desenvolupament experimentat per Barcelona al llarg del segle XVIII i que amb rapidesa la diferenciava de les altres ciutats del reialme, va cridar l'atenció dels visitants il·lustrats que reportaren el procés amb notable interès. Però aquesta tendència no va tenir continuïtat, perquè justament la mateixa creixença i el procés d'industrialització subsegüent que en feren un centre fabril i comercial europeïtzat, també en els costums, foren els motius essencials de l'immediat desinterès vuitcentista. Si l'episodi napoleònic i les posteriors intervencions franceses significaren certa projecció del país i la ciutat a Europa, el fet és que tampoc va progressar. L'ambient barceloní va ser sovint percebut pels viatges romàntics com una trista mostra de la modernitat provinciana d'una capital subalterna, decebuts de no torbar-hi l'estereotip d'una espanyolitat pintoresca, carregada de pulsions primàries i aires meridionals o pròpiament orientals. Barcelona va ser una escala, a voltes poc còmoda, d'anada o tornada cap a territoris més exòtics i essencials, també cap a Mallorca, sobretot un cop popularitzada l'illa pel relat de l'estada de G. Sand l'hivern de 1838-1839.

Si via marítima facilitava moltes de les relacions de la ciutat a la mitjana i llarga distància per falta d'un transport terrestre àgil, el ferrocarril va modificar aquest panorama sobretot quan el 1878 va connectar internacionalment amb la xarxa

francesa. Es tracta d'un canvi molt significatiu, paral·lel a la profunda transformació de la ciutat que no només es va renovar acceleradament i créixer en tota índole d'equipaments nous, sinó que a més va sortir del solar secular, militarment escanyat i profusament industrialitzat, per ocupar el Pla en eixample d'extensió ambiciosa i aire sumptuós. Aquesta ciutat convulsa va cridar l'atenció del periodisme polític internacional durant el Sexenni i a partir d'aleshores la seva ràpida metamorfosi, simbolitzada en l'Exposició Universal del 1888, feu oblidar el pintoresquisme i va donar pas al naixent turisme cosmopolita. En aquest context es va remarcar la modernitat de la ciutat i es va començar a fer atenció a l'emergent cultura catalana, com tan bé advertiren, per exemple, alguns visitants de l'imperi rus, sensibilitzats segurament des de la seva diversitat nacional. Llavors Barcelona no només va començar a rebre el nou turisme, com posa de manifest la renovació del parc hotel·ler o l'edició de guies urbanes destinades expressament a estrangers, sinó que de resultes de la pròpia transformació va començar a enviar fora contingents turístics propis. Per altra banda, l'alta creativitat activada per la dinàmica del moment fou la portadora de les singulars realitzacions arquitectòniques i artístiques barcelonines que al cap d'un segle, aproximadament, s'han convertit en valors universals i en actiu fonamental de l'efusió turística de la ciutat.



Barcelona en una visió romàntica francesa, on es combina el pintoresquisme amb l'arqueologia monumental en la imatge de la casa Gralla publicada al parisenc *Magasin Pittoresque* (1857), revista miscel·lània de difusió continental amb notable atenció per temes barcelonins, com en el cas de l'anunci de l'enderroc d'aquest casal.

GUIES TURÍSTIQUES I URBANES DE LA CIUTAT, 1776-2004

Inés Nieto Márquez i M. Àngels Solà Vidal, Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona

A partir de 1776 s'inicia a Barcelona la publicació de guies urbanes inspirades en les que van ser impreses a Madrid i altres ciutats europees. Són les anomenades *calendaris de forasters* amb informació dels càrrecs i institucions administratives, judicials i militars de la ciutat.

A mitjans del segle XIX, després de transformacions urbanes com ara l'enderrocament de les muralles, la construcció de l'Eixample, etc., i coincidint amb la industrialització i el desenvolupament del ferrocarril, les guies amplien els seus continguts amb descripcions de la ciutat, dels seus edificis i monuments o informacions relatives a l'oci urbà.

La celebració de diversos esdeveniments com l'Exposició Universal de 1888, l'Exposició Internacional de 1929, els Jocs Olímpics de 1992, etc., així com el desenvolupament de la indústria turística com a forma d'oci i motor econòmic, comporten la necessitat de crear noves guies que convidin a conèixer una Barcelona atractiva i moderna per als visitants.

En el seu origen, les guies tenen un valor utilitari per al viatger facilitant-li la seva estada i guiant-lo per la ciutat, i alhora són factor de foment turístic, ja que aquestes condicionen el viatger conduint-lo a realitzar visites determinades que esdevenen imprescindibles.

Vistes amb perspectiva, les guies són un reflex del moment en què es van redactar i gràcies als seus continguts (nomenclàtors de carrers, directoris comercials, definició d'itineraris, etc.) són font per al coneixement de l'urbanisme, la història, l'oci, la vida quotidiana i el turisme.



Coberta de la guia de José M. Merino Lubián, *Barcelona: guía general de la ciudad y numerada de sus principales calles*. Barcelona: Imp. de Henrich y C^a, 1912

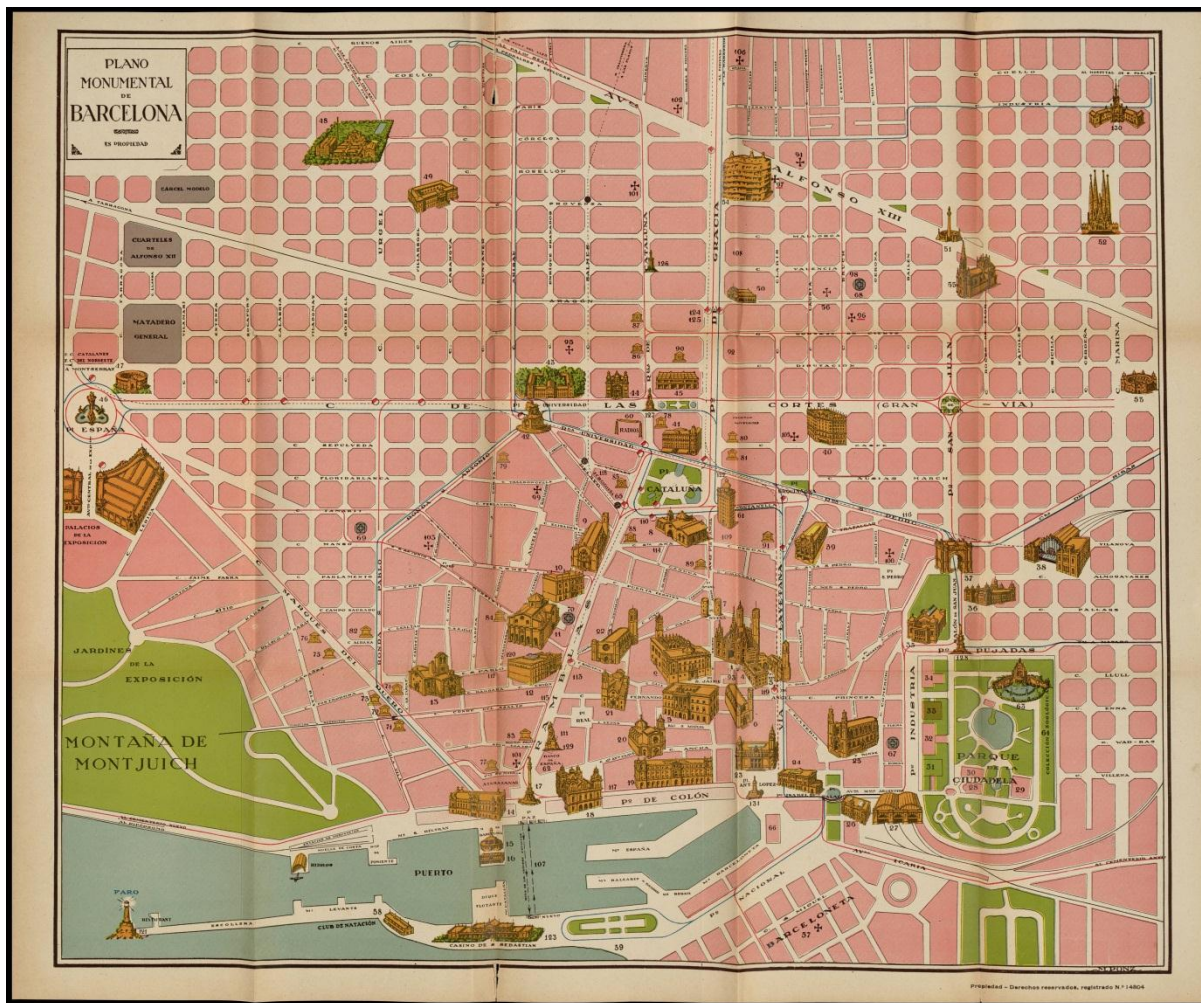
LA CARTOGRAFIA TURÍSTICA DE BARCELONA I LA CONSTRUCCIÓ D'UN RELAT URBÀ (SEGLES XIX I XX)

Teresa Navas Ferrer, Universitat Politècnica de Catalunya

Els plànols de ciutats compleixen la funció d'orientar i permetre la localització dels llocs, carrers i edificis dins la topografia urbana per part de ciutadans i forans. Això converteix aquests documents en imprescindibles a l'hora de transitar per la ciutat, per la qual cosa han de basar-se en una cartografia científica i en unes convencions gràfiques intel·ligibles per als seus usuaris. Ara bé, els plànols urbans sovint no només responen a aquest requeriment principal sinó que incorporen altres components que els relacionen amb la construcció d'una imatge precisa sobre la ciutat representada, components que es refereixen al planejament urbanístic, és a dir, als projectes de futur que expressen expectatives de renovació en termes de modernitat cosmopolita, però també a les pautes que segueix el desenvolupament urbà accelerat. El plànol es converteix, d'aquesta manera, en la representació gràfica d'una imatge de caràcter oficial sobre la ciutat que té com a tret principal allunyar-se de la complexitat que caracteritza allò que és urbà per elaborar una visió intencionada i més controlada, fins i tot estereotipada, d'acord amb una operació consistent en la selecció d'elements de la ciutat, per emfasitzar-ne uns i ignorar-ne d'altres, crear icones urbanes recognoscibles, combinar el present amb elements projectats però encara inexistents i, finalment, establir els límits de la ciutat que en cada moment es considera susceptible de representar.

14

La cartografia turística de Barcelona s'adequa perfectament a la construcció d'un relat urbà en els termes descrits i evoluciona al llarg del temps en base a conjuntures diverses. Com en altres ciutats, els plànols adreçats a un consum extensiu acompanyen guies urbanes, fullets de divulgació o bé es publiquen de manera independent, pel que comparteixen amb els altres productes turístics les lectures diverses que es van succeint sobre la ciutat. Ara bé, la capacitat de síntesi que aporta la cartografia en la representació de la ciutat permet aproximar-se amb claredat al seguit d'aspectes que han esdevingut invariables en la lectura de la Barcelona turística. Això es comprova en l'anàlisi dels plànols fets durant els segles XIX i XX, en els quals la gestació de la imatge de Barcelona demostra la voluntat mantinguda en el temps de ser una ciutat desitjable per al turisme i que, avui, ha acabat tenint un paper essencial que avala la seva posició capdavantera com una de les capitals mundials del turisme.



Plano Monumental y guía de Barcelona. Publicada bajo la dirección de Jorge Folch y con datos históricos y bibliográficos de Arturo Masiera y Colomer. 1929, aproximadament. (AHCB)

LA SOCIEDAD DE ATRACCIÓN DE FORASTEROS, 1908-1936

Albert Blasco, Escola Universitària del Maresme

La Societat d'Atracció de Forasters (SAF) va néixer a Barcelona l'any 1908, encara que abans ja existia com a subcomissió de l'Ajuntament de Barcelona. Els motius per aquesta transformació d'entitat pública a privada, fou com a conseqüència d'una forta crisi que es produí al consistori barceloní, que afectà els seus pressupostos, i fou la millor solució que es va trobar per evitar que l'activitat turística estigués afectada per les crisis polítiques, molt sovint en aquelles dates, i posteriors.

Tot això va succeir a principis del segle XX, quan encara aquesta activitat no havia arribat als nivells que coneixem avui en dia. El motiu principal és la pèrdua de les colònies que suposà per l'economia catalana una important davallada de les seves exportacions. L'activitat turística havia de generar uns ingressos econòmics suficients, però no era l'únic objectiu que es perseguia, la SAF també volia modernitzar la societat catalana, posar-la al nivell de l'europea en temes com les pautes socials, la sanitat, etc.

L'objectiu és promocionar Barcelona com a destinació per tot l'any, per tant s'impulsen tota mena d'activitats culturals (festes de primavera, carnestoltes, esports d'hivern, etc.), i qualsevol mena d'activitat que es desenvolupi a la capital catalana, donant-se molt de valor a l'urbanisme, que fins i tot s'arriba a comparar amb el de Paris. Però aquest període històric és molt convuls, per això es fa publicitat del caràcter acollidor dels catalans, i de la seguretat de la ciutat tant pel que fa a la higiene com als delictes.

Un dels problemes als que haurà de fer front la SAF és a la manca d'accessibilitat pel que fa als transports, sobre tot per carretera i ferrocarril, i als aspectes burocràtics, com els processos d'inspecció duanera, i la revisió de passaports i visats. Moltes són les accions de la SAF per afavorir el turisme, ara bé, cal explicitar el seu paper fonamental en el desenvolupament de l'Exposició de 1929, la primera gran oportunitat de Barcelona per mostrar-se al món en el segle XX.

Barcelona s'havia de mostrar com una ciutat moderna, i aquí el model serà França com a país, i Paris com a ciutat. Els catalans han deixat de mirar a Espanya i a Madrid; ara l'objectiu és Europa i França, no cal dir-ho, és el país de la cultura.



Carnet del turista para la visita de los monumentos, y sitios más notables de Barcelona / facilitado por la Sociedad de Atracción de Forasteros, Sindicat d'Initiative.—
Barcelona : la Sociedad, [191-]. -- 20 p. : il. fot ; 10 x 16.

IMATGE I CULTURA A LA CIUTAT TURÍSTICA DEL TOMBANT DELS SEGLES XIX I XX

Dolors Vidal-Casellas, Universitat de Girona

Us proposem una lectura de la imatge cultural que projectava Barcelona en la promoció turística a partir de tres aspectes rellevants:

L'estudi quantitatiu i el qualitatiu de les notícies culturals a la revista *Barcelona Atracció* en la primera etapa de funcionament; l'edició de les guies turístiques d'aquesta etapa i la participació en fires de turisme com a una acció de voluntat de centralitat cultural i turística.

L'objectiu d'aquesta recerca ha consistit en observar l'ús del patrimoni cultural de la ciutat i de Catalunya com a instruments de difusió turística i la seva evolució en els primers anys del segle XX. Concretament, s'ha estudiat el contingut textual de *Barcelona Atracció*, seleccionant els articles de caràcter cultural publicats anualment a la revista. Amb una visió més global i secundària, s'ha pres com a referència el contingut gràfic utilitzat per la SAF i la presentació formal de la revista en el temps.

El criteri per considerar el caràcter cultural d'un article, ha estat la selecció d'aquells documents que contenen referències a recursos culturals, tant intangibles com tangibles, així com d'aquells que se'n fa un tractament cultural i on l'autor en vol projectar una imatge artística.

En aquesta ponència ens ocuparem preferentment dels articles que han estat organitzats temporalment entre 1910-1913. L'estudi quantitatiu estableix les principals línies de caracterització dels articles analitzats:

- Quantificació dels articles culturals
- Localització geogràfica del contingut tractat per l'article
- La temàtica cultural característica de cada document
- La temàtica cultural dels articles referents a Barcelona
- Distinció entre els documents vinculats a la ciutat vella i la ciutat nova de Barcelona

Aquest estudi quantitatiu permet establir un primer marc general sobre la tipologia d'articles culturals que *Barcelona Atracció* va publicar, a fi d'endinsar-se posteriorment en un estudi més detallat i qualitatiu de la informació obtinguda en els articles.

En el conjunt d'articles culturals analitzats, la temàtica predominant són les exposicions i l'art, amb un 17% del total d'articles tractats. En segon lloc, destaquen les referències al patrimoni religiós i civil que, conjuntament, engloben una quarta part dels documents.

Les referències al consum de la cultura per part del visitant, l'artista i les activitats socioculturals de la població són les temàtiques menys desenvolupades en la producció literària de *Barcelona Atracció*.

Durant els primers anys de la seva publicació, la SAF va dedicar especial atenció a la temàtica d'exposicions i d'ambient artístic a la ciutat (29%), així com als articles que destacaven la importància monumental i cultural de Catalunya en conjunt. Les referències a les activitats socioculturals de la població també són significatives, amb un 11% dels articles.

La revista *Barcelona Atracció* centralitzava els articles culturals a la ciutat de Barcelona, 69% del conjunt de documents i, en segon terme, en l'àrea metropolitana i la província. Pel que fa a altres regions de Catalunya, destaquen Tarragona i Girona, tot i que el volum de publicacions vinculades és reduït en comparació amb els de Barcelona (6% i 5% respectivament).

El segon aspecte, relatiu a les guies turístiques publicades i conservades a la Biblioteca de Catalunya ens servirà per fer notar el vigor d'aquest període i l'ambició de la ciutat de Barcelona de ser una capital cultural de referència.

I finalment, el tercer aspecte, breument, fa referència a la celebració i participació en fires específiques de turisme tant nacionals com internacionals.



Turistes sortint de la Catedral (anys 20 o 30). Fons: Casas Galobardes, Gabriel
Arxiu Nacional de Catalunya

DELS IDEALS DE LA II REPÚBLICA ALS TÒPICS DEL FRANQUISME

Saida Palou Rubio, Universitat de Girona

Els anys de la II República van conformar un període únic i excepcional en matèria de turisme. Per primer cop a la història i per un breu període de temps, Barcelona es va convertir en una destinació capdavantera i a l'avantguarda del turisme europeu. Barcelona era la ciutat peninsular amb major cens d'habitants: era una ciutat dinàmica, bulliciosa, moderna, atrevida; tenia una vitalitat especial que la convertia en ham de seducció internacional.

Tant a Catalunya com a Barcelona es va impulsar la creació d'una quantitat ingent de projectes, aliances, ideologies, institucions i expectatives en matèria de turisme, ja que en certa manera es pretenia superar la deixadesa que el govern central mantenia en aquest àmbit, es pretenia actuar a contra-corrent. A principis dels trenta el turisme va estar empeltat de la ideologia de l'època, i no és d'estranyar que durant aquells temps se celebrés el I Saló de Turisme i dels Esports a Barcelona, l'estiu del 34, o que es proposés la creació d'una taxa turística, la celebració de la I Setmana Gastronòmica Catalana i la celebració d'uns Jocs Olímpics a Barcelona, entre d'altres iniciatives.

L'any 1934 es creava la Comissió consistorial de Festes i Turisme en el marc de l'Ajuntament; una institució que va tenir poc temps per actuar, però que tot i així, evidenciava un cert reconeixement de les competències municipals en matèria de turisme, una qüestió que fins aleshores havia assumit la *Sociedad de Atracción de Forasteros*, una entitat subvencionada que va dependre fortament de les aportacions privades dels empresaris turístics.

Malgrat la temptativa de confeccionar un nou model turístic, cap dels projectes i propostes no arribà mai a bon port. Tot plegat va conformar un projecte turístic renovador i singular; però un projecte puntual, sense prosperitat, malmès per la guerra civil i oblidat durant els anys del franquisme.

A Barcelona les fàbriques de la perifèria de seguida van començar a treure fum per les xemeneies, i aquesta imatge, com s'ha dit en tantes ocasions, era senyal directe d'un desenvolupament econòmic basat en la indústria. En aquest context la promoció turística de la ciutat semblava no tenir cap mena de sentit, i el negoci hotelier no constituïa una empresa rendible. Hi havia pocs hotels, i els que hi havia, malvivien. En aquest nou període el turisme va quedar sotmès a un desordre d'interessos, polítiques i decisions improvisades que van deixar una dura empremta al territori, als imaginaris i a la història turística del país i la seva capital. Durant els anys del franquisme es va créixer impulsivament, amb la sensació que tot s'hi valia, que tot es podia fer. Cal tenir en compte que gran part dels profits econòmics del turisme van fugir a les mans dels especuladors i empresaris.

Durant aquelles dècades Barcelona rebia un turisme de pas. Va rebre les visites diürnes dels turistes allotjats a la costa –que s’entretenien als toros, a la Rambla i al Poble Espanyol. Va rebre els marines de la sisena flota –que també s’entretenien, Rambla avall, i va rebre congressos, fires i convencions, un segment de mercat que s’insinuava estratègic per a la ciutat. Amb tot, l’escenari va ser més que complex, i mentre les autoritats municipals que no acabaven d’assumir ni la promoció ni molt menys la gestió turística, la política del Ministerio de Información y Turismo va permetre la proliferació d’una sèrie de tòpics que encara avui perviuen en els imaginaris col·lectius.



Fotomuntatge de Gabriel Casas Galobardes per a un desplegable de la VII Fira de Barcelona. Juny 1934. AHCB

POLÍTIQUES PÚBLIQUES DEL TURISME AL SEGLE XXI

Xavier Suñol, Ajuntament de Barcelona

A Barcelona el creixement de l'activitat turística ha estat progressiu i continuat durant el segle XXI. L'actual crisi econòmica només va significar una lleugera davallada el 2008 en el nombre de turistes que, ben aviat, es redreçà a l'alça. Amb el ritme actual de creixement el 2014 es tornaran a batre les estadístiques turístiques amb unes xifres inimaginables no fa gaires anys. Enguany, es superaran de llarg els 16 milions de pernoctacions hoteleres i s'estima arribar al llindar dels 30 milions de visitants.

El tombant de segle es caracteritza encara per la continuïtat d'un projecte de promoció turística basat en els grans esdeveniments amb l'Any Gaudí el 2002 i especialment amb el Fòrum 2004. Són anys d'un creixement turístic accelerat, on el sector turístic recull els esforços esmerçats des del 1993 amb la creació del Consorci Turisme de Barcelona.

Paral·lelament, al llarg dels darrers anys, ha anat creixent, també, la preocupació ciutadana respecte la capacitat de Barcelona per continuar incorporant nous fluxos turístics i com mantenir, al mateix temps, el necessari equilibri entre la vida quotidiana dels residents i el desenvolupament de l'activitat turística. La relació entre el turisme i la ciutat ha esdevingut, doncs, un dels temes que tenyeix l'intens debat sobre l'actualitat i futur de la ciutat. Un debat que s'estén en el si dels mitjans de comunicació, del món acadèmic, del moviment veïnal, dels diferents grups polítics i que ha quallat en la ciutadania.

L'any 2007, a l'inici d'un nou mandat, el govern municipal assumeix la necessitat d'iniciar un ampli procés de reflexió. El juliol de 2008 es posa en marxa el *Pla Estratègic de Turisme de la ciutat de Barcelona 2015* que, després d'un llarg i intens procés d'elaboració, anàlisi i debat, es presenta l'octubre de 2010 al Consell Plenari Municipal. El Pla significa un salt endavant en la diagnosi i coneixement de l'activitat turística, així com en l'assumpció per part del conjunt d'agents socials de la importància del turisme en la dinàmica urbana.

Com a conseqüència de l'aplicació del Pla Estratègic, al costat de les accions de promoció, que continua impulsant el Consorci Turisme de Barcelona, l'Ajuntament inicia una coordinació interdepartamental amb la constitució de la Taula i la Ponència Turisme i Ciutat. Al mateix temps, es crea una Direcció específica de Turisme. Conceptes com la gestió i la planificació turística esdevenen habituals en l'agenda municipal que, en el Pla d'Actuació Municipal 2012-2015, incorpora com a objectiu el desenvolupament d'un turisme responsable i sostenible. Des de l'Ajuntament s'impulsen mesures de regulació de l'allotjament turístic, de pacificació del trànsit, de gestió d'espais turístics o accions per afavorir la desconcentració turística envers els

barris i districtes i, de comú acord amb la Diputació de Barcelona, al conjunt de la destinació.

L'estiu del 2014 han sorgit, o ressorgit, diversos conflictes veïnals amb el fil conductor del turisme: els habitatges d'ús turístic a la Barceloneta, les molèsties a l'entorn de la basílica de la Sagrada Família, la reforma del Paral·lel, o el pla d'usos de Gràcia, entre d'altres. Com a resposta, des de l'Ajuntament s'ha plantejat la necessitat de refundar el Consorci Turisme de Barcelona i aconseguir un Pacte Local per a un Turisme Responsable. S'obre així un nou capítol en el procés de construcció de Barcelona com a destinació turística.



El Turó de la Rovira al districte d'Horta-Guinardó ha esdevingut un nou punt d'atracció turística que ofereix una nova perspectiva de la ciutat

ELS PRIMERS ESTABLIMENTS HOTELERS. DE LA FUNCIONALITAT A REFERENTS URBANS

Maribel Rosselló, Universitat Politècnica de Catalunya.

Pamela Valdivia, Universidad Católica del Norte, Xile

L'albergatge és una funció que sempre ha anat lligada a la ciutat. La necessitat d'oferir un lloc per menjar i dormir als forasters està estretament vinculada a la vida urbana. Una demanda estrictament funcional que comença a transformar-se a partir del moment que el viatge esdevé una activitat finalista en si mateixa, un fet que comporta allotjar persones més enllà de l'estricta funcionalitat.

Aquest canvi es palesa a Barcelona a mesura que avança el segle XIX, quan l'acolliment de viatgers es comença a entendre com una qüestió de modernitat i d'urbanitat. Un canvi que coincideix amb l'aparició de les fondes i, des de mitjans del segle XIX, dels primers hotels. Uns hotels que en alguns casos són les pròpies fondes a les que se les denomina diferent en moments diversos i, en altres, ja apareixen amb la nova denominació. Unes i altres assumeixen unes noves exigències tan funcionals com representatives.

El treball que presentem ressegueix el camí de l'aparició de les fondes i el pas cap a la consolidació de l'hotel com a tipus. Un recorregut que ens permet anar constatant, alhora, el desplaçament dels espais urbans valoritzats socialment.

A començaments del segle XIX les fondes són el tipus d'allotjament de més categoria i s'ubiquen majoritàriament a l'entorn del barri del Born i del Pla de Palau, sectors urbans molt vinculats des de sempre a l'activitat comercial i marítima. Aquestes fondes suposen una millora de les condicions d'albergatge però encara responen principalment a exigències utilitàries.

Aquesta ubicació havia començat a canviar ja des del segle XVIII quan s'urbanitzaren les Rambles i, més tard, com a conseqüència de l'ocupació francesa amb l'obertura de cafès, i amb el procés de desamortització. Unes circumstàncies que fan de les Rambles un eix urbà vinculat al lleure que comporta la progressiva aparició d'establiments d'allotjament. És dins d'aquest context que trobem les primeres fondes a les Rambles.

Un dels referents és la *Fonda Cuatro Naciones* que ja s'havia creat el 1794 i es reforma al 1818 i al 1848. Una dècada en la que també es transforma la *Fonda Falcón* (1844) i s'obre la *Fonda Oriente* (1842). Uns establiments que busquen satisfer unes demandes que van més enllà de l'estricta funcionalitat donant lloc al tipus d'allotjament modern i amb voluntat representativa i que durant les dècades que van dels cinquanta als vuitanta es denominen indistintament fonda o hotel.

Dins d'aquest context de transformació, l'Exposició Universal de Barcelona de 1888 suposa un punt d'inflexió important el que donarà lloc a la consolidació definitiva del tipus hotel. El *Gran Hotel Internacional* de Domènech i Muntaner (que s'havia posat a

conkurs inicialment com a Gran Fonda) mostra com s'estan assumint els referents internacionals.

Paradoxalment, cap a finals dels vuitanta, en el mateix moment en que es fa l'hotel per a l'Exposició Universal, els establiments més emblemàtics s'aniran ubicant cap a la plaça de Catalunya i les àrees de l'Eixample més properes, en detriment de les Rambles. L'any 1884 s'anuncia el *Gran Hotel Continental* al carrer Fontanella i al 1893 es sol·licita permís per a construir el *Gran Hotel Ambos Mundos* a la Ronda de Sant Pere, entre d'altres.

L'hotel que millor representa el canvi és el *Gran Hotel Colón* que al 1902 es construeix en el lloc de la plaça de Catalunya a on hi havia el *Gran Café Colón* des del 1897. Un hotel la imatge del qual estarà estretament lligada a la representativitat de la plaça de Catalunya. Amb aquests establiments s'assumeix definitivament no només la modernitat i el confort que comporta el tipus modern d'hotel, sinó també el paper d'aquests com a referent urbà.



Plànol de la façana de l'expedient sol·licitat per Ramon Bacardí per a la reforma de la seva casa a la Rambla número 38. L'autor és Francesc Daniel Molina i Casamajó. La façana en qüestió és la de la *Fonda Cuatro Naciones*. ACMB

BARCELONA DE NOCHE Y EL TURISMO (1888-1936)

Paco Villar, historiador

La aspiración de las élites barcelonesas a vivir en una metrópoli europea y dejar atrás el entorno rural y provinciano predominante, se convirtió en el inicio de un gran movimiento formado por variados elementos, entre ellos el turismo, con una causa común: la construcción y proyección de esa nueva urbe basada en los valores del cosmopolitismo y la mediterraneidad. En este contexto, formando parte intrínseca del proceso, surge un nuevo ocio nocturno que contribuye a dotar a la ciudad de ese espíritu de modernidad y progreso tan deseado. Y este proceso está claramente vinculado a la aparición de tres establecimientos míticos de la historia frívola barcelonesa: el *Edén Concert* -Nou de la Rambla nº 12-, el *Excelsior* -Rambla nº 35- y *La Criolla* -Cid nº 10-. Una aparición impulsada a su vez por tres momentos históricos que juegan un papel trascendental en el desarrollo y transformación de Barcelona: la Exposición Universal de 1888, la primera guerra mundial (1914-1918) y la Exposición Internacional de 1929. Sin su concurso, el resultado hubiera sido otro.

Tanto el *Edén Concert* como el *Excelsior* y *La Criolla* rompen con lo establecido, son tres formas de sociabilidad urbana transgresoras que influyen decisivamente en un cambio social generando nuevas pautas de conducta hasta entonces nunca vistas. Podríamos señalar que encarnan respectivamente el nacimiento, la consolidación y la internacionalización del moderno ocio nocturno barcelonés, que se erige en un indicador de prestigio capaz de atraer por sí solo turismo a la ciudad. La Exposición Internacional de 1929 culminó este proceso de manera satisfactoria. El auge cultural y económico, las grandes transformaciones urbanas, el puerto y la industria mostraban la vitalidad de una gran ciudad europea. Y como toda metrópoli de la época, tenía su zona prohibida. No llegaba a Barcelona un turista en los años treinta que no deseara conocer *La Criolla*, el gran cabaret del Barrio Chino. Su popularidad fue tan extraordinaria, que formó parte de una ruta internacional conocida en toda Europa. Incluso llegó a ser recomendada por la Sociedad de Atracción de Forasteros, que la calificó de curiosidad barcelonesa.



Interior de *La Criolla* -Cid nº 12- en 1930. Foto Gabriel Casas, Arxiu Nacional de Catalunya

L'ART I L'OCI AL CARRER A PRINCIPIS DEL SEGLE XX

Teresa-M. Sala, Universitat de Barcelona

“La indústria de l’oci refina i sens dubte multiplica els diversos tipus de comportament reactiu de les masses. D’aquesta manera s’entrenen per a la transformació que sobre elles ha d’imposar la publicitat. La connexió concreta d’aquesta indústria amb les exposicions universals està, doncs, ben fundada”. (W. Benjamin, *Obra dels passatges*, G 16, 7)

En aquesta comunicació pretenem fer una *reflexió en imatges* dels inicis de la indústria de l’oci. Un marc col·lectiu on les formes de sociabilitat de la cultura componen un *patrimoni de llocs comuns*.

Al voltant de la font màgica de l’Exposició Universal de Barcelona de 1888 es reuniren milers de persones per veure embadalits els canvis de forma i color. La reacció del públic representa l’assumpció de noves formes de conducta i nous codis relacionats amb el consum. D’altra banda, en el terreny de la difusió de les arts, caldrà plantejar-se quin tipus d’utilització se’n fa. Així, per exemple, podem dir que determinades “construccions modernes” es converteixen en arquitectures susceptibles de ser contemplades. La ciutat es converteix en un *objecte artísticomonumental*, digne d’admiració, amb singulars façanes ornamentades a la moda i segons els gustos imperants. En aquell moment efervescent de transformació urbana, a través de les “vistes” que s’editen i es comercialitzen en forma de *postals*, circulen imatges per al *record*. Barcelona s’havia convertit en un teatre, amb “crits penjants a la paret” (els cartells), que, amb mirada mercantil, començaven a envair l’espai. Els anuncis promovien la venda de productes i serveis, amb un grau cada vegada més important de creativitat. Els aparadors de la Sala Parés, l’única galeria d’art existent, mostraven marcs, gravats, materials pictòrics i obres d’art. El carrer era l’escenari privilegiat de tot tipus de confrontació i d’encontres: manifestacions, atemptats, celebracions, festes, espectacles, atraccions, distraccions, desfilades o fins i tot execucions públiques. Així, per exemple, ambicioses i espectaculars desfilades van triomfar pels carrers barcelonins, com la *Cabalgata Històrica* de 1892, en commemoració del descobriment d’Amèrica, seguida de la del 1902, amb la restauració de les Festes de la Mercè. Aquestes darreres van ser una de les millors edicions mai celebrades (J. Pabón: 1999), amb el polític de la Lliga Francesc Cambó com a cap de la comissió organitzadora. La població va participar-hi en el guarniment de carrers, sota la direcció d’alguns arquitectes i artistes reconeguts, com Josep Puig i Cadafalch, Antoni Maria Gallissà, la Casa Esteva i Hoyos, entre d’altres. Es va dur a terme una *Cabalgata Artístico-Industrial*, dirigida per Miquel Utrillo (amb carrosses comercials i de diferents institucions), el primer concurs casteller de la història i una *trobada de gegants, nanos i monstros típichs*, a iniciativa del Centre Excursionista de Catalunya, que va reunir a la capital catalana més de 50 gegants i 30 nans d’arreu del país. Les revistes il·lustrades i les cròniques escrites recullen l’estampa de *la Barcelona d’ahir*, com diria més tard Gaziell, que passava el seu temps de lleure als

teatres, passejant o acudint al recent inaugurat parc d'atraccions del Tibidabo. Esbargiment, divertiment, entreteniments que ens acosten al consumisme i al desenvolupament del turisme a partir de la primera dècada del segle XX, amb alguns canvis de paràmetres en els gustos estètics, ja dins de l'esperit del noucentisme. El mapa monumental de la *Sociedad de Atracción de Forasteros* situa les icones dels espais de l'oci escollits per a la visita turística.



FUENTE DE LA PLAZA DE SANTA MARÍA

Barcelona a la vista— 6.º

No se distingue la plaza de Santa María por la magnitud de sus proporciones ni, hecha excepción de la magnífica iglesia que le dá nombre, por la belleza de los edificios que la forman y que no son otra cosa que un desordenado conjunto de construcciones de todo género, sin estilo ni relieve ninguno; pero es imposible pasar por alto la antigua fuente que se conserva en uno de sus ángulos, y que no por carecer de carácter monumental deja de constituir una nota

en extremo curiosa y pintoresca.—Los años y la humedad han roído aquellas piedras, mudos testigos de innumerables acontecimientos; pero la fuente, con su rosetón calado, su verdoso pilón, público abrevadero de caballerías, y sus frescas guirnaldas de eterno follaje, parece desafiar las injurias del tiempo, ofreciéndonos como un recuerdo de lo que fué Barcelona en lejanas épocas.

En aquesta fotografia (extreta de *Barcelona a la vista. Àlbum de fotografías de la capital y sus alrededores*, Antonio Lopez, Barcelona. [c. 1900] 28.5 x 35cm. 192 vistes.

Fotografia de Fernando Rus i text de Julio Guibernau) podem veure el contrast entre el vell i el nou, la font antiga i els cartells publicitaris penjats a la paret.

TURISMO Y PROMOCIÓN URBANA EN LA CONSTRUCCIÓN DEL BARRIO GÓTICO

Agustín Cócola, Universitat de Cardiff

El Barrio Gótico de Barcelona fue reconstruido durante el siglo XX, y es posiblemente la mayor operación de monumentalización realizada en la historia de la ciudad. Edificios y elementos arquitectónicos antiguos fueron cambiados de lugar y trasladados alrededor de la catedral; casas y palacios medievales fueron restaurados siguiendo un estilo gótico ideal ajeno a la realidad de lo que se había conservado; mientras que diversas fachadas modernas fueron reconstruidas con el fin de armonizar el entorno. La idea de esta *medievalización* del barrio de la catedral – llamado Barrio Gótico a partir de 1927–, surgió en torno al año 1908 y fue propiciada por varios factores. 1- durante la apertura de la vía Layetana se rescataban materiales antiguos, incluso fachadas enteras, que luego fueron reutilizados. 2- durante 1887 y 1912 se terminó de construir la fachada de la catedral, con lo que también se pensó en reconstruir su entorno; 3- tras la llegada del catalanismo al poder político y la creación del *Institut d'Estudis Catalans* en 1907, la Edad Media se convirtió en el período oficial en la historia de Cataluña; y 4- para la Sociedad de Atracción de Forasteros –fundada en 1908– poseer un centro histórico monumental y pintoresco era una condición obligatoria en la promoción turística de la ciudad.

La ponencia se centrará en este último aspecto, es decir, en la comercialización del pasado de la ciudad y en la exhibición de la historia como medida de promoción urbana. La industria turística, en este sentido, considera al monumento histórico como una mercancía cualquiera y, al responder a la ética y a la estética del mercado, la antigüedad del producto también puede ser recreada, intensificada o directamente inventada. Si bien el turismo urbano es una actividad dedicada exclusivamente al consumo de la ciudad, en realidad depende de la producción de espacios para que sean consumidos, siendo el Barrio Gótico el primer espacio que en Barcelona es producido en cuanto tal. La ponencia, al mismo tiempo, describirá las principales obras realizadas en el barrio, comparando el estado de los edificios antes y después de las intervenciones.



Plaça del Rei. 1936

LLUM, TURISME I PROJECCIÓ INTERNACIONAL DE L'EXPOSICIÓ DE 1929

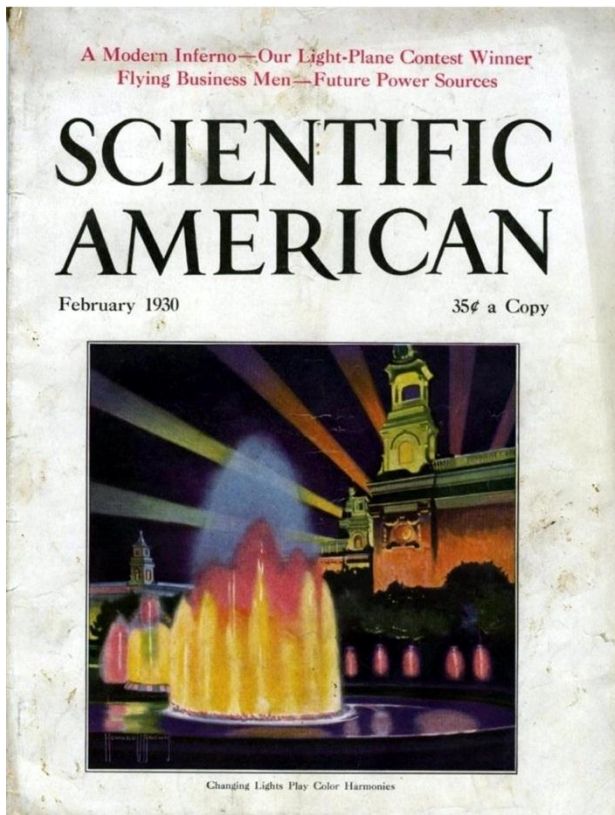
David Caralt, Univeridad San Sebastián, Chile

El sentit de les exposicions universals del tombant del segle XX fou, en gran part, publicitari: en aquest cas es tractava de fer visible definitivament en el mapa d'Europa el "París del sud" (per emprar l'expressió de Puig i Cadafalch), una capital internacional, moderna, un punt lluminós com a nova destinació turística. L'estratègia principal consistia en construir una imatge impactant que es pogués difondre amb facilitat i eficàcia per diversos mitjans, una instantània seductora que associés l'exposició a la idea de metròpoli "moderna". Ras i curt: una imatge nocturna espectacular.

És en aquesta lògica d'internacionalització però també d'atracció de turisme massiu que s'inscriuen els projectes fantàstics de Carles Buïgas, com el de la Nau Luminosa (1930), un fragment de l'exposició que havia de viatjar pel món. Una de les repercussions tardanes (i sorprenents) dels jocs d'aigua i llum fou el projecte del *Teatro Agua y Luz* (1955) de Santo Domingo, del mateix Buïgas, encarregat pel dictador Héctor Trujillo després de visitar Montjuïc. Altres línies d'influència més directes ens conduïrien a l'*Exposition Coloniale* de París (1931) o a la centenària de Chicago (1933), i a la publicació del muntatge nocturn tant en revistes especialitzades d'electricitat com en magazines estatunidencs de ciència popular de distribució massiva, de la mà dels enginyers de la Westinghouse que van participar en el projecte.

No obstant, un dels països estrangers que han contribuït de manera decisiva a la projecció internacional de la capital catalana és Alemanya. En part per la vinguda del *Graff Zeppelin* l'octubre de l'any 29, en part per l'ampli desplegament de les seccions industrials amb el Pavelló representatiu al capdavant que va merèixer una atenció de la crítica arquitectònica internacional: un edifici clau de l'arquitectura moderna del segle XX la reconstrucció del qual suposa avui una quantitat important de visitants.

L'encert d'haver emplaçat el certamen a Montjuïc ha permès reutilitzar el conjunt amb nous usos y mantenir-lo al llarg del temps amb una vitalitat constant (no hi ha gaire diferència entre la festa de clausura de l'any 29 i el piromusical). No obstant, la reconstrucció de les Quatre Columnes va posar sobre la taula indirectament que caldrà ser curosos amb la planificació del futur del recinte per no caure en la saturació i morir d'èxit.



Coberta i primera pagina de l'article sobre l'Exposició a *Scientific American* (febrer 1930)

EL SOMNI OLÍMPIC DE 1992

Enric Truñó, exregidor de Turisme, Ajuntament de Barcelona

Quan a l'estiu del 1980 es va començar a parlar de la possibilitat de presentar la candidatura de Barcelona als Jocs Olímpics i Paralímpics del 92, es va intuir que aquests podien representar una oportunitat única per a la ciutat i la realització i vivència d'un somni.

Ben aviat es va anar elaborant el doble objectiu associat a la fita del 92:

- organitzar els millors Jocs possibles
- aprofitar l'ocasió per realitzar una transformació urbana en profunditat de la ciutat.

Si això sortia bé, els Jocs i la transformació urbana serien la més gran campanya de promoció internacional de la ciutat, és a dir, aconseguiríem "col·locar la ciutat en el mapa".

El procés de candidatura ja va anar establint els criteris amb els quals desenvolupar tot el procés:

- realitzant-lo mitjançant la cooperació públic-privat
- promovent la cooperació i el consens entre les institucions
- mitjançant l'impuls i el lideratge del sector públic local
- involucrant a la ciutadania en el projecte
- cercant el llegat de tota l'operació, el que en dèiem la Barcelona del 93

Pel que fa a les dimensions urbanes del projecte, es poden destacar tres grans línies de treball:

- obrir la ciutat al mar
- equilibrar el territori
- millorar la capacitat de comunicació de la ciutat

La decisió de col·locar la Vila Olímpica a l'entorn de l'avinguda Icària amb l'eliminació de la històrica via del tren de la costa, la substitució del vell barri industrial obsolet per habitatge de qualitat, la construcció del Port Olímpic i la recuperació del front marítim i de les platges són la concreció de la idea d'obrir la ciutat al mar.

La localització de les quatre àrees olímpiques en espais a integrar a la ciutat, tot configurant un quadrat en el mapa de Barcelona, va permetre una acció de desenvolupament urbà amb noves centralitats que equilibraven el territori.

Finalment la construcció de les Rondes, pendents des de la dècada dels 50, i que ajudaven a vertebrar l'àrea metropolitana, de l'aeroport i del sistema de telecomunicacions va permetre posar al dia la capacitat de comunicació i mobilitat de Barcelona.

Una vegada nominats, el 17 d'octubre del 86, es crearen els dos grans instruments per fer realitat el somni: el COOB'92 i el Holding Olímpic.

La presentació que es realitzarà el 20 de novembre tractarà d'aprofundir en els objectius, criteris i dimensions urbanes amb què va ser plantejat el projecte, donant una visió global del que va significar poder fer realitat el somni olímpic de la ciutat de Barcelona.



Anella olímpica de Montjuïc

NOTES SOBRE ELS PONENTS

JAUME FABRE FORNAGUERA

Barcelona, 1948. Doctor en Història Contemporània, llicenciat en Ciències de la Informació. Ha participat en nombrosos congressos i col·loquis, i ha impartit docència en màsters, seminaris i cursos universitaris. Especialitzat en història del franquisme, de l'urbanisme i de la premsa a Catalunya, ha publicat mig centenar de llibres, una part d'ells en col·laboració amb Josep Maria Huertas Claveria. També ha elaborat articles d'investigació històrica per a *L'Avenç*, *Cuadernos para el Diálogo*, *Serra d'Or*, *Revista de Girona* i altres publicacions. Destaca la seva tasca com a comissari d'exposicions. Ha treballat als diaris *El Correo Catalán*, *Avui*, *Diari de Barcelona*, *Tele/exprés* i *Punt Diari*, i als serveis informatius de TVE a Catalunya. Va dirigir la revista *Orifloma* i l'emissora de ràdio clandestina *La Veu de l'Assemblea de Catalunya*. Ha estat col·laborador habitual d'*El Periódico* i *La Vanguardia*.

EDUARD RIU-BARRERA

Barcelona, 1959. Arqueòleg i historiador del Servei de Patrimoni Arquitectònic del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, especialitzat en restauració de monuments. Llicenciat en Història Medieval per la Universitat de Barcelona el 1981. Director de diferents excavacions a Barcelona, ha continuat aquesta línia de recerca en treballs dedicats a l'arqueologia i l'arquitectura romànica de la ciutat. És responsable de la recerca aplicada a la restauració arquitectònica i ha intervingut en diversos edificis: el monestir de Sant Pere de Rodes (1990-1999), les esglésies de Sant Pere de Terrassa (1998), el palau de la Generalitat (1998) o el temple de Santa Maria del Mar de Barcelona.

Investigador adscrit al grup de recerca EMAC Romànic i Gòtic de la Universitat de Barcelona, ha estat comissari de diverses exposicions. Ha orientat la investigació també en els camps de la historiografia de l'art, l'arqueologia i la restauració monumental, així com sobre la història dels museus, divulgada en nombroses publicacions i intervencions acadèmiques.

INÉS NIETO MÁRQUEZ

És llicenciada en Història i diplomada en Biblioteconomia i Documentació per la Universitat de Barcelona, en la que també ha cursat el postgrau Patrimoni Bibliogràfic i Documental i el màster Biblioteques i col·leccions patrimonials. Ha desenvolupat funcions de bibliotecària a diferents institucions, com la Biblioteca de Catalunya, la Universitat de Barcelona, la Diputació o l'Arxiu de la Fundació Cipriano García. Des de l'any 2002 treballa com a catalogadora especialitzada en fons antic i com a tècnica de la sala de consulta de l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, on ha estat co-comissària de l'exposició *Barcelona a mà. Guies urbanes, 1776-2004* organitzada a la seu de l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, del 8 de novembre de 2012 al 30 d'abril de 2013 i corresponsable en l'elaboració del contingut de la corresponent exposició virtual. També va ser documentalista de l'exposició *Retrats de migració. Estratègies per fer-se un lloc*, organitzada per la fundació Cipriano García que va donar lloc al catàleg publicat amb el mateix títol (2005).

M. ÀNGELS SOLÀ VIDAL

És diplomada en Biblioteconomia i Documentació (Escola Universitària Jordi Rubió i Balaguer). Cap de Biblioteca i Sala de consulta general de l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, des del 2008. Co-comissària de l'exposició *Barcelona a mà. Guies urbanes, 1776-2004* celebrada a la seu de l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, del 8 de novembre de 2012 al 30 d'abril de 2013 i corresponsable en l'elaboració del contingut de la corresponent exposició virtual.

És autora de les publicacions: *Sabadell, lletra impresa: de la vila a la fi de la ciutat industrial: catàleg de la Col·lecció Esteve Renom-Montserrat Llonch*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2012. (Scripta et documenta; 96) i "Bibliografia sabadellenca del segle XIX", dins *Sabadell, de vila a ciutat: la petjada impresa, 1800-1900*. Sabadell: Fundació Caixa de Sabadell, 1998.

Actualment és catalogadora de la biblioteca d'Eduard Toda de l'AHCB, especialment dels relats de viatges.

TERESA NAVAS FERRER

Doctora en Geografia per la Universitat de Barcelona, amb la tesi “Planificació, Construcció i Mobilitat: la modernització de la xarxa viària a la regió de Barcelona (1761-1969)”. Professora d’Urbanisme i d’Història de les Obres Públiques a l’Escola d’Enginyeria de Camins de la Universitat Politècnica de Catalunya. La seva recerca s’ha centrat en història urbana i de les infraestructures en l’Àrea Metropolitana de Barcelona, en història de l’Enginyeria Civil i Gestió del Patrimoni Cultural. Col·labora amb el Màster de Restauració de Monuments de la UPC en les assignatures d’Història de Barcelona i de Museografia i Gestió Cultural. Ha estat comissària de diverses exposicions com *Retrat de Barcelona* (1995), organitzada pel CCCB, *La política pràctica: Cerdà i la Diputació de Barcelona* (2009), i *150 anys de tren de Sarrià. Del tren urbà al metro regional. 1863-2010* (2013), organitzada per Ferrocarrils de la Generalitat de Catalunya.

ALBERT BLASCO I PERIS

Nascut a Castelló de la Plana (Plana Alta), País Valencià, la major part de la seva activitat professional, però sobre tot la recerca i les activitats acadèmiques, les ha desenvolupat a Catalunya, on va arribar molt jove.

És diplomat en Turisme per la Universitat de Girona i llicenciat en Humanitats, màster en Història, i doctor en Història Contemporània per la Universitat Pompeu Fabra. La seva tesi doctoral tractà l’evolució del turisme tant a Barcelona com a Catalunya des dels inicis del segle XX fins l’esclat de la Guerra Civil (1936).

Exerceix actualment de professor de l’Escola Superior de Ciències Socials del Tecnocampus Mataró, adscrita a la Universitat Pompeu Fabra. Durant dos cursos va ser el Coordinador dels estudis de Turisme i gestió del lleure, i de la Doble titulació ADE-Turisme.

La seva recerca s’ha centrat en l’àmbit del Turisme i el lleure, tant des del punt de vista més tècnic com històric. Fruit d’aquesta recerca ha participat en molts congressos com a ponent i ha publicat diversos llibres sobre aquesta temàtica, entre els quals: *El nacimiento del turismo en Cataluña 1908. Centenario de la fundación de la Sociedad de Atracción de Forasteros*, i *Fomento del Turismo en Barcelona. Desde Principios del siglo XX hasta el inicio de la Guerra Civil*.

DOLORS VIDAL-CASELLAS

Historiadora de l'art per la UAB i Tècnica en Turisme per la Universit  de Toulouse-le-Mirail, es va doctorar amb una tesi intitulada *Imaginari monumental i artístic de la revista Barcelona Atracción*.

Actualment es degana de la Facultat de Turisme de la Universitat de Girona . Ha col·laborat amb diverses universitats europees tant en programes de recerca com de docència a Florència, Perugia, Lecce, Roma, Par s, Tolouse, Montpellier, Barcelona, Granada i Madrid; algerianes d'Oran i Adrar i llatinoamericanes a Brasil i Però. Ha estat directora del M ster en Turisme Cultural de la UdG. Es directora de la col·lecció Turisme Cultural/Cultural Tourism d'Edicions Vitel.la. Col·labora en projectes de turisme religiós i imparteix docència en les matèries relacionades amb la dimensió sociocultural del turisme, la gestió turística del patrimoni i la cooperació, polítiques i estratègies del turisme cultural nacionals i internacionals.

Pertany als grups de recerca Insetur i Teories de l'Art Contemporani de la UdG i a les xarxes de turisme cultural Atlas i Unitwint "Culture, turisme et développement".

40

SAIDA PALOU RUBIO

Avi , 1978. Doctora en Antropologia Social i Cultural per la Universitat de Barcelona (2011), ha obtingut el Premi Ciutat de Barcelona – Agustí Duran i Sanpere d'Història (2011) per la seva tesi doctoral *Barcelona, destinació turística. Promoció pública, turismes, imatges i ciutat (1888 – 2010)*, publicada per Edicions Vitel.la l'any 2012.

Actualment treballa al Campus Cultura de la Universitat de Girona. Des de l'any 2010 és professora associada a la Facultat de Turisme de la UdG. Aix  mateix, i en el marc de l'Institut de Recerca en Turisme (INSETUR) i del Campus euromediterrani del Turisme i l'Aigua de la UdG, ha treballat en la gestió i coordinació de projectes de transferència i la dinamització de la recerca en el camp del turisme.

Ha treballat com a tècnica a l'Oficina del Pla Estratègic de Turisme de la Ciutat de Barcelona durant el bienni 2008 – 2010, un projecte de reflexió estratègica endegat per Turisme de Barcelona i l'Ajuntament de Barcelona.

La seva recerca fonamental s'emmarca en el camp de l'Antropologia, la Història i el Turisme.

XAVIER SUÑOL FERRER

Estudià Història a la Universitat Autònoma de Barcelona. Des dels anys 80, treballa a l'Ajuntament de Barcelona, on ha exercit diverses responsabilitats especialment en les àrees de cultura, gestió de serveis personals i planificació estratègica. Entre elles cal destacar la Direcció dels Serveis Personals del Districte de Nou Barris i la Direcció de Patrimoni Cultural de l'Institut de Cultura de Barcelona.

Des de finals del 2007 desenvolupa la seva activitat professional en l'àmbit turístic, primer com a Director d'Operacions del Pla Estratègic de Turisme de la ciutat de Barcelona i en l'actualitat com a Responsable de Projectes Estratègics de la Direcció de Turisme i Esdeveniments de l'Àrea d'Economia, Empresa i Ocupació.

Com a ponent ha participat en diverses jornades i congressos. Imparteix sessions de planificació i gestió turística en diversos màsters a la Universitat de Barcelona – CETT i a la Facultat de Turisme de la Universitat de Girona.

MARIBEL ROSSELLÓ NICOLAU

Porreres, 1963. És doctora en Arquitectura per la Universitat Politècnica de Catalunya, llicenciada en Història de l'Art per la Universitat de Barcelona i arquitecta tècnica per la UPC d'on és professora titular.

S'ha especialitzat en la història de l'arquitectura a Catalunya durant els segles XIX i XX, i ha dedicat especial atenció a l'estudi de l'arquitectura de l'habitatge i a l'anàlisi i la valoració dels seus interiors, com queda reflectida en la seva tesi doctoral, *L'interior en l'arquitectura del segle XIX*, publicada el 2007.

Dins del seu àmbit de recerca s'ha ocupat especialment de l'estudi de l'habitatge a la Barcelona contemporània. Ha estat investigadora principal del projecte de recerca del Ministeri de Ciència i Innovació HAR2010-19160, *La arquitectura de la vivienda en Barcelona. Entre la autarquía y el desarrollismo. 1939-1976*, que és la continuació d'un d'anterior iniciat el 2007. A partir d'aquest projecte, ha estat editora i coautora de tres publicacions sobre l'habitatge a Barcelona entre 1840 i 1952, a més, ha publicat diversos articles i ha presentat diferents comunicacions a congressos. Actualment pertany al grup de recerca consolidat 2014 SGR854 *Perspectives urbanes: aproximacions comparades*.

PAMELA VALDIVIA PARDO

Arquitecta de la Universidad Católica del Norte - UCN (2000), Máster en Teoria i Història de l'Arquitectura de la Universitat Politècnica de Catalunya (2009), candidata a doctora en Teoria i Història de l'Arquitectura de la UPC. Actualment, es professora de la Escuela de Arquitectura de la UCN.

El seu camp d'investigació és el desenvolupament de l'arquitectura hotelera, i la seva vinculació amb el desenvolupament de la ciutat i el turisme a Barcelona.

Durant la seva estada a Barcelona, ha estat coautora de l'article *Turisme i arquitectura en la Barcelona d'inicis de segle XX*, el qual es presentà en l'XI Congrés d'Història de Barcelona *La Ciutat en Xarxa*, celebrat a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona l'any 2009, i autora de l'article *Modernidad y turismo: El lugar de los grandes hoteles en Barcelona*, publicat a Fava, N.; García Vergara, M. (dir.) (2014). Territoris del turisme: l'imaginari turístic i la construcció del paisatge Contemporani. Actes preliminars. Girona: Viguera Editores, Universitat.

PACO VILLAR

Barcelona, 1961. És llicenciat en Dret i escriptor. És autor dels llibres *Historia y leyenda del Barrio Chino*. Ed. La Campana, 1996; *La ciudad de los cafés. 1750-1880*. Ed. La Campana/Ajuntament de Barcelona, 2009; *Baños de mar. Cuando la playa de Barcelona aún no era playa* (2012). Editat per l'Ajuntament de Barcelona; *Barcelona ciudad de cafés 1880-1936* (2013). Editat per Edicions Viena.

Col·labora i forma part de l'equip de redactors de la Gran Enciclopèdia de Barcelona, elaborada pel Grup Enciclopèdia Catalana i l'Ajuntament de Barcelona (2005-2006). Col·labora en l'Exposició *Guia secreta de La Rambla* (2010), incloent dos articles per al catàleg de la exposició amb el títol de "La Criolla. El gran cabaret del barri xinès, entre el mite i la realitat" i "La Rambla, centre de la vida nocturna elegant i desbocada en una època llegendària de Barcelona". Assessor de l'Exposició *El Paral·lel, 1894-1939* (2012), organitzada pel CCCB, i també redactor d'un article per al catàleg de l'exposició amb el títol "La prostitució al Districte Cinquè durant el període 1900-1914".

TERESA-M. SALA i GARCIA

És professora titular d'Història de l'Art de la Universitat de Barcelona. Des del curs 1991-92 imparteix docència d'Història de l'Art a la Facultat de Belles Arts i a la Facultat de Geografia i Història. Investigadora del GRACMON (Grup de Recerca consolidat d'història de l'art i del disseny contemporani) de la UB. Coordina el *Màster de Gestió del Patrimoni Cultural i Museologia* de la Universitat de Barcelona. Les seves línies de recerca principals giren entorn als estudis culturals del segle XIX-XX, sobretot els *escenaris urbans del 1900*. Ha estat investigadora principal del projecte *Els espais de l'oci a la Barcelona de 1900. Un projecte d'e-research al voltant dels antecedents de la indústria cultural*. Actualment dirigeix el projecte *La relació de les arts i la natura: biologia i simbolisme a la Barcelona de 1900*.

Comissària convidada pel Museu Van Gogh d'Amsterdam per a l'exposició *Barcelona 1900* (del 21 de setembre de 2007 al 20 de gener de 2008), és autora i editora de *Pensar i interpretar l'oci. Passatempers, entreteniments, aficions i addiccions a la Barcelona del 1900*, Col. Singularitats núm.1, Publicacions UB, Barcelona, 2012.

AGUSTÍN CÓCOLA GANT

És doctor en Història de l'Art i autor del llibre *El Barrio Gótico de Barcelona. Planificación del Pasado e Imagen de Marca* (2011; 2^a edició 2014). Ha investigat sobre reconstrucció de monuments històrics des de dues perspectives: com a estratègia política de reapropiació del passat, i com a estratègia comercial en el marc de la promoció urbana. Ha estat investigador a l'Academia de España a Roma (2013), del treball del qual es pot veure "Mussolini y la política del pasado en la Roma fascista" (*Revista Diagonal*, n° 39). En l'actualitat treballa a la Universitat de Cardiff on investiga la relació entre turisme i gentrificació a Barcelona, i és investigador postdoctoral en el Centre d'Estudis Geogràfics de la Universitat de Lisboa.

DAVID CARALT

És professor i coordinador acadèmic de l'Escola d'Arquitectura de la Universidad San Sebastián (Concepción, Chile). Va estudiar arquitectura a l'ETSAV de la Universitat Politècnica de Catalunya tot fent un intercanvi acadèmic a Roma (2003, Università degli Studi Roma Tre). Va cursar el Màster en Teoria i Història de l'Arquitectura (2008, ETSAB, UPC), i ara està escrivint la tesis doctoral *Nocturn de Barcelona 1929: Aigua, llum, exposicions universals* sobre la nit de l'Exposició Internacional de Barcelona.

Ha publicat el llibre *Agualuz* (Siruela, 2010) sobre els projectes espectaculars d'aigua i llum de l'enginyer Carles Buïgas, i actualment està enllestit una monografia amb abundant material inèdit sobre el Pavelló Alemany de Mies van der Rohe (amb Dietrich Neumann, Brown University). El 2008 i 2010 va rebre el Premi de l'Agrupació Joves Arquitectes del Col·legi d'Arquitectes de Catalunya pels seus articles. Ha participat en diversos congressos i seminaris tant a Catalunya com a Espanya, Canadà, Mèxic i Xile, i ha treballat en projectes de restauració de monuments i rehabilitació d'edificis històrics a Catalunya i Xile, país aquest darrer on viu des de mitjans de l'any 2010.

ENRIC TRUÑÓ I LAGARES

Barcelona, 1949. És Enginyer Químic per l'Institut Químic de Sarrià. Ha estat regidor de l'Ajuntament de Barcelona durant 19 anys (abril 79-abril 98), període en el que va ser regidor d'Esports, de Joventut, del districte de Sants-Montjuïc, d'Ensenyament i de Turisme. Va ser, també, regidor de Jocs Olímpics, membre del Consell Rector de la Candidatura de Barcelona per als Jocs Olímpics de 92, membre del Comitè Executiu i de la Comissió Permanent del Comitè Organitzador Olímpic de Barcelona 92, també President de Barcelona Promoció, SA i membre del Consell d'Administració del Holding Olímpic.

Fou coordinador del Fòrum Universal de las Cultures Barcelona 2004, ha coordinat l'elaboració del Pla estratègic de turisme de la ciutat de Barcelona 2015 (2008-10), ha estat Comissionat de l'alcaldia per a l'elaboració de la candidatura de Barcelona als Jocs Olímpics d'hivern del 2022, i actualment és Conseller delegat d'"E. TRUÑÓ i Associats" (empresa consultora especialitzada en projectes de turisme i d'esports) amb la que, entre d'altres coses, va coordinar el Pla Estratègic de Promoció Internacional de Torino .

ÍNDEX ONOMÀSTIC

BLASCO, ALBERT	16, 39
CARALT, DAVID	32, 44
CÓCOLA, AGUSTÍN	30, 43
FABRE, JAUME	8, 37
NAVAS, TERESA	14, 39
NIETO, INÉS	12, 38
PALOU, SAIDA	20, 40
RIU-BARRERA, EDUARD	10, 37
ROSSELLÓ, MARIBEL	24, 41
SALA, TERESA M.	28, 43
SOLÀ, ÀNGELS	12, 38
SUÑOL, XAVIER	22, 41
TRUÑÓ, ENRIC	34, 44
VALDIVIA, PAMELA	24, 42
VIDAL-CASELLAS, DOLORS	18, 40
VILLAR, PACO	26, 42